

گزاشته‌ها

فصلنامه اطلاع‌رسانی در حوزه نقد و تصحیح متون، نسخه‌شناسی و ایران‌شناسی
دوره سوم، سال هفتم، شماره یکم و دوم، بهار - تابستان ۱۴۰۱ [انتشار: زمستان ۱۴۰۲]

مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب، سی سال تلاش • معرّفی کهن‌ترین نسخه چهارمقاله نظامی عروضی، کتاب قرن هشتم هجری / امیر ابوالمنذر • شاعران کجیچی: خانواده‌ها، شعر و اشکال حمایت در آذربایجان و فراتر از آن (قرن چهاردهم تا هفدهم) / کریمت ورنو، ترجمه: مهدی رحیمپور • کتیبه دوزخانه زلمسکورت / احسان شیرازی، با همکاری ایگور انستراخ • پندنامه انوشیروان: دست‌نویسی نویافته از منظومه امیرالشعرا برهانی نیشابوری / مهدی طهباس • یادکرد «خلیج فارس» در قاموس‌های تورات عبری و تلمود / حیدر عبّوس • رساله دموزیات تحریر عبارات / علی بودی • بررسی بیثی از دیوان انوری ایبوردی / محمود علی‌پور • تذکره المعاصرین، تذکره‌ای ناب از سراینندگان فارسی‌سرا / جمیل جالی، ترجمه: انجم حمید • بیثی نویافته از سنایی غزنوی / محسن احمدپوشی • مثل‌ها و کنایات مشترک فارسی و عربی رایج در فلسطین / سهیل باری گنبدی • عارف ایچی یا عارف الحی اصفهانی؟ (ادراکی بر یک بدخوانی از مصحح لطائف الحیال) / محمدمصطفی خاتمی • بررسی کتاب تلفظ در شعر کهن فارسی (اوراست دوم) / مهدی کمالی • برگ‌های کهن از ترجمه پارسی قرآن مجید (قرآن شیرازی) / میلاد یگلدو • نقلی بر کتاب نظامی گنجوی: زندگی و آثار/ مهدی فیروززاد • مختصری درباره شیوه ضبط کلمات زبان‌های ایرانی میانه غربی، ایرانی باستان، هلندی باستان و یونانی به خط فارسی / سید احمدرضا قاسمی • شیوه ضبط واژه‌های متون میخی به خط فارسی / سهیل بنیاد • زندگی و آثار فرانضی زاده محمّدسعید افغانی / نسرته صالح • پاسخی به نوشته عارف نوشاهی درباره فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه کنگره / علی منوری آقانه

شده خوان ز عشق دیرت
کفتی اندر غم رخ لب
با سنی قدر صدق کنت جلال
ما که دارم بره بزه و مضام
کست در دیده دور باب بت
شاه بر تخت جمهرش رای
که بطفت نمای رنجبال
کنت باوی سنی هککل روی
میزمانی ترا نه دیکر
پریان چون گنینه بر کنای
پندراست تا بعد قاف
که سبزه جوان و پسنبل روی
پست رامی دراز در پشت
کرچه دایم که دل شود بر پشت

فهرست

سرخن

مؤسسسه پژوهشی میراث مکتوب: سی سال تلاش ۵-۶

جستار

- معرفی کهن‌ترین نسخه چهارمقاله نظامی عروضی، کتابت قرن هشتم هجری / امیر ارغوان ۷-۱۸
 شاعران کججی: خانواده‌ها، شعر و اشکال حمایت در آذربایجان و فراتر از آن (قرن چهاردهم تا هفدهم) /
 کریستف ورنر: ترجمه: مهدی رحیم‌پور ۱۹-۳۵
 کتیبه دوزبانه زلمکوت / احسان شواربی: با همکاری ایگنو اشتراوخ ۳۶-۵۵
 پندنامه انوشیروان: دستنویسی نویافته از منظومه امیرالشعرا برهانی نیشابوری / مهدی طهماسبی ۵۶-۶۹
 یادکرد «خلیج فارس» در قاموس‌های تورات عبری و تلمود / حیدر عیوضی ۷۰-۷۲
 رساله رموزات تحریر عبارات / علی بوذری ۷۳-۷۸
 بررسی بیتی از دیوان انوری ابیوردی / محمود عالی‌پور ۷۹-۸۱
 تذکره المعاصرین، تذکره‌ای نایاب از سرایندگان فارسی‌سرا / جمیل جالبی: ترجمه: انجم حمید ۸۲-۸۹
 بیتی نویافته از سنایی غزنوی / محسن احمدوندی ۹۰-۹۲
 مثل‌ها و کنایات مشترک فارسی و عربی رایج در فلسطین / سهیل یاری گلدزده ۹۳-۹۵
 عارف ایجی یا عارف الحی اصفهانی؟ (درنگی بر یک بدخوانی از مصحح لطائف الخیال) / محمدصادق خاتمی ۹۶-۹۷

نقد و بررسی

- بررسی کتاب تلفظ در شعر کهن فارسی (ویراست دوم) / مهدی کمالی ۹۸-۱۱۴
 برگ‌های کهن از ترجمه پارسی قرآن مجید (قرآن شیرانی) / میلاد بیگدلو ۱۱۵-۱۲۳
 نقدی بر کتاب نظامی گنجوی: زندگی و آثار / مهدی فیروزیان ۱۲۴-۱۳۲

پژوهش‌های دبالتی

- مختصری درباره شیوه ضبط کلمات زبان‌های ایرانی میانه غربی، ایرانی باستان، هندی باستان و یونانی به
 خط فارسی / سیداحمدرضا قائم‌مقامی ۱۳۳-۱۳۷
 شیوه ضبط واژه‌های متون میخی به خط فارسی / سهیل دلشاد ۱۳۸-۱۴۶

ایران در متون و منابع عثمانی (۲۶)

- زندگی و آثار فرائضی‌زاده محمدسعید افندی / نصرالله صالحی ۱۴۷-۱۴۹

دبارة نوسازی پیرین

- پاسخی به نوشته عارف نوشاهی درباره فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه کنگره /
 علی صفری آق‌قلعه ۱۵۰-۱۵۵

سالنامه
میراث
میراث

(۱۴۰۲-۱۳۷۲)

رسم الخطی متن قرآن و ترجمه آن سخن گفته و از برخی واژه‌ها و عبارات‌های خاص متن مترجم یاد کرده‌است. در پایان، نوشاهی درباره زبان و تاریخ این اوراق نکته‌هایی پیش نهاده‌است که گزیده آن در این جا آورده می‌شود: ۱. تاریخ تألیف این ترجمه «از نیمه دوم قرن پنجم هجری یا نیمه نخست قرن ششم [...]»، ولی تاریخ کتابت نسخه البته در حدود دو-سه قرن پسین تر است» (نوشاهی، ۱۳۹۲: ۵۷)؛

۲. در این ترجمه برخی ویژگی‌های گویشی به چشم می‌خورد که «مشخص‌ترین» آن‌ها «کاربرد صورت پرسشی "ا"» و همچنین «کاربرد صامت "ت" به جای صامت "د" در صیغه‌های دوم شخص» جمع است (همان‌جا). بر پایه همین ویژگی‌ها، نوشاهی این ترجمه را متعلق به «حوزه ماوراءالنهر و خراسان بزرگ» دانسته‌است (همان‌جا). در بخش دوم مقاله، عکس اوراق و متن حروفی آن آورده شده‌است.

متن حروفی این ترجمه، به‌رغم کوشش نوشاهی، چند نادرستی و لغزش دارد که در این جا به آن‌ها اشاره و صورت درست پیش نهاده می‌شود:

لغزش‌ها در متن حروفی^۱

ص ۵۸، آیه ۷۴

و هرآینه پروردگار تو می‌داند آنچه پنهان می‌کنند به سینه‌های ایشان.

ص ۶۱، آیه ۶۹

و پروردگار تو می‌داند آنچه پوشیده می‌دارد به سینه‌ها [ی]شان.

درست و مطابق دست‌نوشته، به ترتیب، چنین است: «آنچه پنهان می‌کند [= تُكِنُّ] سینه‌های ایشان [= صُدُورُهُمْ]»؛ «آنچه پوشیده می‌دارد سینه‌هاشان [= صُدُورُهُمْ]». در هیچ یک از دو نمونه «به» دیده نمی‌شود.

ص ۵۸، آیه ۸۰

هرآینه تو شنوایی مُردگان را و نه شنوایی کُرّان را خواندن.

درست چنین است: «هرآینه تو نه شنوایی [= لَا تُسْمِعُ] مُردگان را و نه شنوایی کُرّان را خواندن».

ص ۵۸-۵۹، آیه ۸۶

هرآینه درانت نشانی‌هاست بر گروهی را که گروند.

برگ‌های کهن از ترجمه پارسی

قرآن مجید (نسخه شیرانی)

نکته‌ها و شناسایی پاره‌ای دیگر از این ترجمه

میلاد بیگدلو

دانشجوی دکتری مطالعات ترجمه، دانشگاه علامه طباطبائی
bigdeloo.milad@gmail.com

مقدمه

در سال ۱۳۹۲، جلد سوم مجموعه اوراق عتیق (مجموعه مطالعات متن‌پژوهی، نسخه‌شناسی و فهرست‌نگاری) به کوشش سید محمدحسین حکیم از سوی انتشارات کتابخانه مجلس به چاپ رسید. از جمله مقاله‌های منتشرشده در این مجموعه، یکی نیز مقاله «برگ‌های کهن از ترجمه پارسی قرآن مجید (نسخه شیرانی)» به قلم عارف نوشاهی است. در این مقاله به شناسایی و ارائه یکی از ترجمه‌های کهن از قرآن کریم پرداخته شده‌است. از این ترجمه تنها ۱۰ برگ پریشان بر جای مانده که اکنون به شماره ۶۳۵۵ در کتابخانه دانشگاه پنجاب، لاهور (پاکستان) نگهداری می‌شود و پیش‌تر در تملک حافظ محمود خان شیرانی، نسخه‌شناس و خط‌شناس نامدار پاکستانی، بوده‌است. این ده برگ برجای‌مانده متن و ترجمه مشکول و کهن ۲۵ آیه از سوره نمل و ۴۶ آیه از سوره قصص را در بر می‌گیرد.

نوشاهی، در این نوشته، نخست به ویژگی‌های نسخه‌شناختی این دست‌نوشته پرداخته، و در بخش بعدی، ترجمه یادداشت حافظ محمود خان شیرانی را درباره خصوصیات این اوراق به دست داده‌است. شیرانی در این یادداشت کوتاه، به گونه‌ای مجمل، درباره ویژگی‌های

ص ۶۱، آیه ۶۴

پس نه پاسخ کنند بر ایشان را و ببینند شکنجه را.

ص ۶۱-۶۲، آیه ۶۹

بر او راست داوری و به وی بازگردانیده شویت.

«بر» در این سه نمونه حاصلِ نادرست‌خوانیِ حرف اضافهٔ پیشینِ «مر» است. درست، به ترتیب، چنین است: مر گروهی را- مر ایشان را- مر او راست.

ص ۵۹، آیه ۸۸

و بینی تو کوهها را پنداری‌شان استاده. و وی می‌گذرد گذشتن ابرها.

ضبطِ نسخه به ترتیب «می‌گذرد» و «گذشتن» است. مرحوم شیرازی، دارندهٔ پیشینِ این دست‌نوشته، به این ویژگی توجه داشته‌است؛ چه، از این دو نمونه به همین سان در بخش «زبان» (ص ۵۶) یاد کرده؛ ولی نوشاهی این ویژگی را نادیده گرفته‌است (برای گزارشِ نمونه‌ای دیگر از همین امر، نک. قاسمی، ۱۳۹۹: ۶۶). این‌گونه تلفظ، چنان‌که شمسِ قیس (۱۳۸۸: ۲۴۵) می‌گوید، به گمان، ویژهٔ برخی نواحی از جمله ماوراءالنهر بوده‌است: «در زبان اهل غزنین و بلخ و ماوراءالنهر ذال معجمه نیست و جمله دالات مهمله در لفظ آرند». به نظرِ صادقی (۱۳۸۰: ۲۶۰) «تحول ذال به دال در شرق ایران از قرن پنجم و یا کمی قبل از آن شروع شده و در زمان تألیف المعجم و در اوایل سدهٔ هفتم پایان یافته بوده‌است»؛ ولی پیسویج^۱ (۱۹۸۵: ۱۰۹) در توضیح دگرگشتگی دایره‌وار $d < \delta < d$ ، استدلال می‌کند که «دگرگشتگی d (میان‌واکه‌ای) $\delta < d$ در برخی بخش‌های شمال‌شرقی ایران هرگز روی نداد، بلکه تلفظ انفجاری [d]، در حکم تلفظی کهن‌گرایانه و فرعی، پیوسته در همهٔ جایگاه‌های آن حفظ شد» (به نقل از پاول^۲، ۲۰۱۳: ۳۵).

ص ۵۹، آیه ۹۲

یعنی [...] و که خوانم [...] را پس هر که راست گیرد.

(۲) پانوشته: موربانه‌زده‌است.

سه نقطهٔ دوم برابرِ فارسیِ «الْقُرْآن» است. تقریباً پیدا است که برابرِ این واژه «نُبی» است، که یکی از معانی آن در فرهنگ‌ها «قرآن» (اوحدی بلیانی، ۱۳۶۴: ۲۴۶) است.

ص ۵۹، آیه ۳۲

در آر دستت را در گریبان خود تا برون آید سپید روش از جُز بدی یعنی بیش و فراهم آر بتو دستت را.

«سپیدروش» در برابرِ «يُضَاء» نادرست است. نویسهٔ دست‌نوشته «سپید روشن» است که همین درست است. افزون بر این، در قرآن مترجم شمارهٔ ۶۳۱ (نک. پستری، آیه ۱۰۷ سورهٔ عمران، همین واژه باز به «سپید و روشن» (ص ۴۴۸) برگردانده شده‌است. دیگر این‌که «بیش» در ترجمهٔ این بخش درست نمی‌نماید. در دست‌نوشته، تنها زیر نخستین حرف یک نقطه گذاشته شده‌است. بنگرید به برگردانِ همین بخش در دیگر ترجمه‌های کهنِ قرآن: «بی پیسی» (ترجمهٔ تفسیر طبری، ۱۳۵۶: ۹۸۸/۴)، «بی پیسی و باشد یعنی برص» (اسفراینی، ۱۳۷۵: ۱۳۷۷/۳)، «بی پیسی و مثل آن» (نسفی، ۱۳۷۶: ۵۸۹/۱)، در برخی ترجمه‌های دیگر نیز، به همین سان، «سوء» به «پیس» و «پیسی» برگردانده شده‌است (فرهنگنامهٔ قرآنی، ۱۳۷۲: ۸۷۳-۸۷۴). بنابراین، «از جُز بدی یعنی پیس» درست است.

ص ۶۰، آیه ۳۶

پس چون آمدشان موسی به آیت‌های پیدا، گفتند: نیست این مگر جادوی برتافته و نه شنودیم این را در پدران پیشین ما.

«برتافته» در این آیه خوانشِ مصحح است. در دست‌نوشته، «ب» و «ت» بی نقطه است. «اِفْتِرَاء» در فرهنگ‌ها به دروغ «فرابافتن» و «بربافتن» (زوزنی، ۱۳۷۴: ۷۲۲، فرهنگِ مصادراللغة، ۱۳۷۸: ۲۸۰؛ صفی‌پوری، ۱۳۹۶: ۳/۲۴۳۸) معنا شده‌است. از برابرهایی «مُفْتَرِي» نیز در ترجمه‌های کهنِ قرآن «بربافته»، «فرابافته» و «بربافته‌شده» است (فرهنگنامهٔ قرآنی، ۱۳۷۲: ۱۳۹۶/۳). بنابراین، «برتافته» نادرست و درست «بربافته» است.^۳

۳. در قرآن مترجم شمارهٔ ۶۳۱ (نک. پستری) نیز «مُفْتَرِي» به «بربافته» (ص ۷۷۸) و «يَفْتَرِي» به «بربافته» (ص ۷۷۹) برگردانده شده‌است.

1. Pisowicz.
2. Paul.

پس ایشان مگر اندکی.

متن افتادگی دارد و درست، چنان‌که در تصویر دست‌نوشت پیدا است، چنین است: «پس انت جایهای باشش ایشان [= مَسَاكِنُهُمْ] باشند نه شود در آن جایها از پس ایشان مگر اندکی».

ص ۶۰، آیه ۵۸

و بودیم ما [در نسخه با تکرار: ما ما] میراث‌گیرندگان.

برابر قرآنی این بخش چنین است: وَ كُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ. از آن‌جا که شیوه مترجم این ترجمه پای‌بندی به اصل و برگرداندن کورکورانه تک‌تک واژه‌ها و تگواها بوده، می‌توان حدس زد که نخستین «ما» ترجمه «نا» در «كُنَّا» و «ما»ی پسین نیز آن «نَحْنُ» بوده‌است. افزون بر این، نوشته شدن هر دو درست زیر این دو در دست‌نوشت درستی این حدس را استوار می‌کند.

آسمانی و مقدس بودن کُتِبَ مذهبی و هراس از تحریف آن‌ها سبب شده‌است که ساختار و چینش واژه‌ها با ترجمه واژه‌به‌واژه حفظ شود. از همین روی است که أحمد بن عبدالله بن سلام (به نقل از ابن‌ندیم، ۱۳۹۸ هـ/۱۹۷۸ م: ۳۳/۱) درباره ترجمه خویش از کُتِبَ مقدس چنین گفته‌است: «تَرْجَمْتُ صَدْرَ هَذَا الْكِتَابِ وَالصَّحْفِ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَكُتِبَ الْأَنْبِيَاءِ وَالتَّلَامُذَةُ مِنْ لُغَةِ الْعِبْرَانِيَّةِ وَالْيُونَانِيَّةِ وَالصَّابِيَةِ [...] حَرْفًا حَرْفًا وَلَمْ أَبْتَغِ فِي ذَلِكَ تَحْسِينَ لَفْظٍ وَلَا تَرْبِيئَةً مَخَافَةَ التَّحْرِيفِ» (نیز نک. آذرنوش، ۱۳۷۵: ۳۲-۳۳؛ Mazrui, 2020: 465-467). از نمونه‌های افراطی این‌گونه پای‌بندی «هراینه پُرسیده شویت هراینه هراینه» (قرآن مترجم شماره ۶۳۱: ۷۶۲) در برابر «لَتَسْأَلَنَّ» و «هراینه انداخته شود هراینه هراینه» (لسان‌التنزیل، دست‌نوشت شماره ۱۷۱۹۷۰۸: ۸) در برابر «لَيُنْبَذَنَّ» است (برای این بحث، نیز نک. کریمی‌نیا، ۱۳۸۹: ۶۷-۷۲).

5. Slavish translation.

۶. صدر آن کتاب مشتمل بر صحف، تورا، انجیل و کتاب انبیاء و تلامه بود که من از زبانهای عبری، یونانی و صابیه [...] حرف بحرف عبری ترجمه کردم و بزبیا کردن و آراستن الفاظ آن نپرداختم، برای آنکه مبادا سبب تحریف گردد (ابن‌ندیم، ۱۳۸۱: ۳۷).

ص ۶۰، آیه ۵۰

پس اگر نه به آنچه کنند. پس بدان که هرآینه پس‌روی می‌کنند کام‌های دل ایشان را.

«پس اگر نه به آنچه کنند» در این بخش نادرست است. برابر قرآنی آن «فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا» است و بنابراین، درست چنین است: «پس اگر نه پاسخ کنند». ضبط دست‌نوشت نیز همین را می‌نماید.

ص ۶۱، آیه ۵۸

و چندا نیست کردیم از دیهی که فیرنده [؟] شدند در زندگانی خود.

مصحح پس از «فیرنده» نشان پرسش نهاده‌است. نویسه آن در دست‌نوشت «فیریده» و حرف چهارم آن بی‌نقطه است و آن را «ن» یا «ی» می‌توان خواند؛ ولی از آن‌جا که این واژه به زیر حرف «ر» است، خوانش «فیریده» رُجحان دارد. «فیریدن» به معنای «بزرگی و برتری و سروری جستن» (رواقی، ۱۳۸۱: ۲۶۸) است که مشتقات آن در نوشته‌های کهن به کار بسته شده‌است؛ برای نمونه: «بَطْرًا»: فیریده شدن» (دهار، ۱۳۴۹: ۱۰۷/۱)، «الْفِرْه»: فیرنده و شادکام» (لسان‌التنزیل، دست‌نوشت شماره ۱۷۱۹۷۰۸: ۱۵۷)، «و مه‌باشیت همچو آنانک بیرون آمدند از سرایهانشان از فیردگی [= بَطْرًا] و نمایش مردمان» (قرآن مترجم، دست‌نوشت شماره ۹۹۹: ۲۷۲)، «و می‌تراشیت از کوهه‌ها خانها استادان و فیریدگان [= فَارِهِيْنَ]» (قرآن مترجم، دست‌نوشت شماره ۹۹۹: ۵۷۳)، «انبارده یعنی فیریده شود [= لِيُطْعَمِي]» (حقایق، ۱۳۹۷: ۳۲۷)، «زین و زان چند بود بر که و مه/ مر تو را کشی و فیریدن و غنج؟» (سوزنی سمرقندی، به‌نقل از رواقی، ۱۳۹۹: ۹۹). صورت اسمی آن در قرآن مترجم شماره ۶۳۱ آستانِ قدس (نک. پس‌تر) نیز به کار رفته‌است: «و مه‌باشیت همچو آنانک برون آمدند از سرایهانشان از فیریدگی [= بَطْرًا] و نمایش مردمان را» (ف ۵۰۱) (برای این واژه، نیز نک. پس‌تر).

ص ۶۰، آیه ۵۸

پس انت جایهای باشش باشند، نه شود در آن جایها از

۴. دومین «ی»، چنان‌که در متن ترجمه نسخه شیرانی، بی‌نقطه است.

ص ۶۰، آیه ۵۹

و نه بود خداوند تو هلاک‌کننده دیه‌ها تا فرستد در بزرگتران پیغامبری که خواند برایشان آیتها [ی] ما.

مصحح گویا «بزرگتران» را جمع «بزرگتر» پنداشته و از همین روی آن را بدین‌گونه نوشته‌است. باید گفت که «بزرگتران»، در اصل، برگردان «أُمَّهَات» است. ابوالفتوح رازی (۱۳۷۱: ۱۵۶/۱۵) در تفسیر خویش از این بخش نوشته‌است: «تا رسولی فرستاد در اصل آن شهر که آیات ما برایشان می‌خواند». پس «-ها» در متن قرآن و «ان» در ترجمه به‌ترتیب به «الْقُرَى» و «دیه‌ها» برمی‌گردد؛ بنابراین، درست چنین بود که این پاره در متن به‌گونه «بزرگتر آن» یا «بزرگتر ان» (با فاصله) نوشته‌شود.

ص ۶۱، آیه ۶۱

و آن روز که بخواند ایشان را کجاند انبازان من آنانک می‌گفتنت.

«می‌گفتنت» نادرست است. ترجمه درست «كُنتُمْ تَزْعُمُونَ» به فارسی «می‌گفتیت» (دوم شخص جمع حاضر/ مخاطب) است. افزون بر این، «ت» [t] در نوشته‌های حوزه ماوراءالنهر بیش‌تر در شناسه دوم شخص جمع به چشم می‌خورد، نه در شناسه سوم شخص جمع (برای نمونه‌های کاربرد «-یت» در نوشته‌های کهن نک. رواقی، ۱۳۹۴: ۲۹-۳۰، ۴۹-۵۰، ۱۳۳-۱۳۴).

ص ۶۲، آیه ۶۱

اُپس به شنبوت.

این بخش، بدین‌گونه، در ترجمه «أَفَلَا تَسْمَعُونَ» نادرست و درست، چنان‌که در تصویر دست‌نویست دیده‌می‌شود، «أُپس نَه بِشَنبُوت» است.

دست‌نویست شماره ۶۳۱ آستان قدس

در میان همه کتابخانه‌ها و در مجموعه‌های قرآنی، کتابخانه آستان قدس رضوی و گنجینه دست‌نویست‌های آن از ارزش و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است؛ چنان‌که، به‌گفته

۷. برای این نشانه نادر استفاده نک. متینی، ۱۳۵۱.

رجائی بخارائی (۱۳۵۵: ۲) این مجموعه را می‌توان «بزرگترین مجموعه از این نوع در دنیا» به شمار آورد. نگارنده به هنگام مطالعه قرآن‌های مترجم خطی این مجموعه، به دست‌نویستی برخورد که به‌گمان پاره یا یکی از پاره‌های نخستین همین اوراق نسخه شیرازی است.^۸ از این دست‌نویست در تدوین فرهنگنامه قرآنی نیز بهره برده شده‌است. ویژگی‌های نسخه‌شناختی این قرآن مترجم در فرهنگنامه قرآنی (۱۳۷۲: ۱/چهل‌وهشت - چهل‌ونه، ردیف ۵۵) آمده‌است. این دست‌نویست با شماره ۶۳۱ در کتابخانه آستان قدس ثبت شده و شامل ۴۲۶ برگ (۸۶۰ فریم) است. تاریخ کتابت آن را «ظاهراً قرن هفتم» گفته‌اند و خطش را چنین وصف کرده‌اند: «خط متن: محقق جلی؛ خط ترجمه: نسخ بسیار خوش. قرآن شماره ۶۳۱ متن و ترجمه این سوره‌ها را در بر دارد:

۱. الفَاتِحَةَ (۱-۲)
۲. البَقَرَةَ (۳-۱۲۸)
۳. آلِ عِمْرَانَ (۱۲۹-۲۰۳)
۴. النِّسَاءَ (۲۰۳-۲۸۴)
۵. المَائِدَةَ (۲۸۴-۳۴۵)
۶. الأَنْعَامَ (۳۴۵-۴۱۰)
۷. الأَعْرَافَ (۴۱۱-۴۸۴)
۸. الأَنْفَالَ (۴۸۴-۵۱۲)
۹. التَّوْبَةَ (۵۱۲-۵۷۰)
۱۰. يُونسَ (۵۷۰-۶۱۲)
۱۱. هُودَ (۶۱۲-۶۵۴)
۱۲. يُوسُفَ (۶۵۴-۶۹۲)
۱۳. الرَّعْدَ (۶۹۳-۷۱۱)
۱۴. إِبْرَاهِيمَ (۷۱۱-۷۳۰)
۱۵. الْحَجَرَ (۷۳۰-۷۴۵)
۱۶. النَّحْلَ (۷۴۶-۷۸۶)
۱۷. الإِسْرَاءَ (بَنِي إِسْرَائِيلَ) (۷۸۷-۸۲۲)
۱۸. الكَهْفَ (۸۲۲-۸۵۶)

۸. برنگارنده است که از کارکنان محترم سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی سپاس‌گزاری کند که نسخه دیجیتال قرآن‌های مترجم را در اختیار او گذاشتند.

خَدِيدُونَذَانِ خِرْدَهَا [أُولُو الْأَلْبَابِ] (ف ۱۱۸، ۱۳۱)؛
دَرَوای کردن (برداشتن): دَرَوای می‌کَیْمَش [نُنْشِرْهَا]
(ف ۱۱۲)؛ دِیْفُزْ^{۱۰} [قَمْل] (ف ۴۵۴)؛ سَخُولِدِن (سوت زدن):
سَخُولِدِنِی یعنی وشْ کَرْدَن [مُکَاء] (ف ۴۹۶)؛ سَرِرَو
[سَفَر] (ف ۷۱، ۷۲)؛ سِفْدَهَا [عُرُوش] (ف ۱۱۲، ۸۳۷)؛
غَرِیْفَج^{۱۱} [گِلِ بَدبوی] [حَمَاء] (ف ۷۳۵، ۷۳۶)؛ غَنَو [سِنَه]
(ف ۱۰۹)؛ فَرِیْجَاب^{۱۲} [طَل] (ف ۱۱۶)؛ فِیْرِیْدَگِی^{۱۳} [بَطْرًا]
(ف ۵۰۱)؛ نَسِیَاس [کَفَار] (ف ۷۲۴)، نَسِیَاسِی (ف ۷۱۴)؛
نُغُوشَاکَانَ [الصَّابِئِينَ] (ف ۲۳)؛ نَهْفَتَگِی [التَّعَفُّف]
(ف ۱۲۰)؛ هُدَه [حَق] (ف ۷۴۳)۱۴.

برخی از تلفظ‌های خاص و واژه‌های مشکول قرآن مترجم ۶۳۱

بُ-: بُیُوشَانِیْت (ف ۱۶)، بُیُوشَد (ف ۵۴)، بُیُحَوَان (ف ۲۵،
۲۶)، بُگُوی (ف ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۵۳، ۷۵، ۸۶، ۸۹، ۹۰، ۱۳۷،
۱۳۹، ۱۴۰، ۱۴۹، ۱۵۳، ۱۵۵، ۱۶۱، ۱۶۲)، بُیَای (ف ۴۰)،
بُیَاش (ف ۴۵)، بُیَاشَد (ف ۴۵)، بُیَاشِیْت (ف ۵۱)، بُیُوشْت
(ف ۴۹)، بُدَانَنْد (ف ۵۵)، بُدَانِیْت (ف ۸۳، ۹۱، ۱۱۷)، بُدَانَ
(ف ۱۱۳)، بُمَانَ (ف ۳۶۹، ۳۸۷، ۳۸۹)؛ بُرَادَر (ف ۱۸۶، ۲۱۰،
۳۰۱، ۳۰۲)؛ پَشِیْمَانِی (ف ۱۸۶)، پَشِیْمَانَانَ (ف ۳۱۴)؛ تُوَانَا
(ف ۴۱، ۴۲، ۶۴، ۱۱۳، ۱۲۷، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۹۰، ۲۷۲)،
تُوَانَايِی (ف ۱۰۶، ۱۲۷، ۱۲۸)، تُوَانِگَر (ف ۱۰۵، ۱۱۴، ۱۱۷،
۱۲۰، ۱۹۵، ۲۰۶)، تُوَانِگَرِی (ف ۱۲۲)، تُوَانَنْد (ف ۸۷)؛
جَاوَدَانَهْ گَانَ (ف ۳۰، ۱۷۶، ۲۳۲، ۳۲۸)؛ جَز: جَزِ خَشْمِ گَرْفَتَه
بَر ایشَانَ (ف ۲)، جَزِ وِیْسْت (ف ۳۵)، نِیْز دَر ف ۳۶، ۱۵۸،
۲۶۸، ۲۶۹)؛ جُوَان (ف ۲۵)؛ چُگُوْنَه (ف ۱۱، ۹۱، ۱۱۲، ۱۳۷،
۱۵۹)؛ خَدَاوَنْد (ف ۳۷۳)؛ دُوَاوَدَه (ف ۲۱، ۵۲۸)؛ دُوِیْسْت
(ف ۵۰۸)؛ رُسْتَخِیْز (ف ۶۷، ۱۴۸، ۱۵۵، ۲۵۷)؛ رُوَانْد
[تُنْبِت] (ف ۲۲)؛ رُزَانَ (ف ۲۰۰، ۴۷۴)؛ رِسْت: بَرَابَرِیْسْت

۱۰. اصل: دیفُز. این واژه در اصل به زبر قاف (به رنگ شنگرف) است، ولی به رنگ دیگر (سیاه) زیر این حرف نشان کسره گذاشته شده است.

۱۱. «ی» بی نقطه.

۱۲. «ی» بی نقطه.

۱۳. حرف پیش از «د» بی نقطه.

۱۴. بر پایه گونه‌شناسی رواقی (۱۳۹۴: همو، ۱۳۹۵: ۱/ بیست- بیست و پنج؛ همو،
بی تا: ۴۵-۶۱)، بسیاری از این واژه‌های یادشده بیش‌تر در نوشته‌های حوزه
فرارود/ ماوراءالنهر به کار بسته شده است: اندخسیدن، اندخساندن،
برافرود، بیسکفت، پشوژ/ پشوژ، تک (-جه)، جغز/ چغز، دیفُز، سررو،
سغد، سخولیدن/ سخولیدن، غریفج، فریجاب، فیریِدگی، نسپاسی.

در نخستین صفحه این دست‌نوشته، وقف‌نامه آن آورده شده است. واقف این نسخه، بر پایه این صفحه، «حاجی نهال» نامی است که این دست‌نوشته را در ماه جمادی‌الثانی به سال ۱۰۴۷ هجری قمری به آستان قدس رضوی وقف کرده است. متن این وقف‌نامه، با اسقاطِ اضافات آن، چنین است:

وقف هذا المصحف المتبرک تقریباً الى الله على الرّوضة الرّضویة... اقلّ عباد الله حاجی الحرمین الشّریفین حاجی نهال... فی شهر جمادی الثانی سنة سبع و اربعین و الف من الهجرة. (ف ۱)

همچون اوراقِ معرّفی‌شده، واژه‌های این دست‌نوشته نیز سراسر مشکول و در بررسی‌های گویش‌شناختی و زبان‌شناسی تاریخی بسیار ارزشمند است. واژه‌های به‌کاررفته در آن، چنان‌که نوشاهی به‌درستی اشاره کرده، نشان از آن دارد که این ترجمه در حوزه زبانی ماوراءالنهر انجام گرفته است. در این جا تنها به یادکرد برخی از واژه‌ها و تلفظ‌های خاص این دست‌نوشته بسنده می‌کنیم: آرامانیدن (اسکان): آرامانیدم [آسکنت] (ف ۷۲۵)؛ اُسْتَوَارْدَاوَنْدِگَانَ [مُؤْمِنِينَ] (ف ۶۳۱)، اندخسانیدن (صورت و اداری اندخسیدن [= پناه‌بردن]): بیندَاخْسَانَم [أُعِیْد] (ف ۱۴۱)؛ اندخسیدن: اَنْدَخْسَم [سَاوِی] (ف ۶۲۷)؛ برافرود (اختلاف): برافرودِشُوَنْدِگَانَ [يَخْتَلِفُونَ] (ف ۴۴، ۶۰۶، ۷۸۵)، برافرودِ شُدَنْد [اِخْتَلَفُوا] (ف ۶۷)؛ برافرودِ شُدَنْد (ف ۱۰۸، ۱۳۵، ۱۴۸، ۱۶۶، ۲۷۶، ۳۰۳، ۴۵۱، ۵۷۸، ۶۰۶، ۷۴۹، ۷۶۶، ۷۸۵)، برافرودِ شُد [اِخْتَلَف] (ف ۸۴)، برافرودَنْ [اِخْتِلَاف] (ف ۲۴۳)؛ بیسکفت (دشواری، اجبار) (ف ۹۷، ۱۲۷، ۲۴۳، ۴۰۵، ۴۲۴)؛ بی‌شَتَاب [حَلِیْم] (ف ۹۲)؛ پشوژ [الحاف] (ف ۱۲۰)؛ تَک [غِیَابَت] (ف ۶۵۷، ۶۵۸)؛ جُشَنگی^۹ [ظَمًا] (ف ۵۶۶)؛ جَغَزَانَ [الضَّفَادِع] (ف ۴۵۴)؛

۹. «جشنگی» (= تشنگی) و دیگر صورت‌های آن بیش‌تر در نوشته‌های حوزه ماوراءالنهر (نک. پانوشته آخرین بخش این واژه‌ها) به کار رفته است؛ برای نمونه: «جشنه زده» (الأهیم) در اُنیس المعاشرین (میکروفیلم شماره ۴۰۱۶: گ ۸۹ر)، «جشنگی زده» (الأهیم) و «جشنه» (خَرَان) و «جشنگی» (الأوام) در المقاصد فی اللّغة (دست‌نوشته شماره ۱۱۴۴: ف ۲۱)، «جشنه» در تفسیر نسفی (میکروفیلم شماره ۵۶۵۹: گ ۴۲ر)، «جشنگی» و «جشنگان» در قرآن مترجم شماره ۹۹۹ (ف ۳۰۸، ۴۷۸). «جشنه» املائی ناقص «جشنه» است (قس šn čng سغدی).

(ف ۷۷)؛ سَخُن (ف ۵۹، ۶۷، ۹۵، ۱۰۷، ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۵۴، ۱۸۹)؛ فرسته^{۱۵} [مَلَك] (ف ۶۶۵)؛ فَرِيب (ف ۱۹۷)؛ كَشْتَه شود [ذُبِح] (ف ۲۸۶)؛ كَرَوِيدَن (ف ۱۶۴)، كَرَوِيدَنَد (ف ۱۰۶، ۱۱۷)، كَرَوِيدَنَد (ف ۳۸۳)؛ كَرَفَاكَار (ف ۳۰۳، ۷۹۵)، كَرَفَاكَارِي (ف ۱۸۱، ۲۰۶، ۷۹۷)؛ كَرُوند (ف ۱۷۵، ۱۹۳، ۲۱۱، ۹۵، ۱۷۲)، كَرُوندَرَسَانَدَنگان (ف ۳۹)؛ مِي كَهَانَد [يَمَحَق] (ف ۱۲۱)؛ كَلُو (ف ۲۵)؛ مُسَلْمَان (ف ۱۴۷، ۱۵۱، ۱۵۷، ۱۶۴)، مُسَلْمَانِي (ف ۱۵۹)؛ مَكْر [إِلَا] (ف ۱۰۹)؛ مِيرَانِم [أَمِيَت] (ف ۱۱۱)؛ نِيَسْتَنگان (ف ۱۹۹، ۳۰۰)؛ نُوه^{۱۶} [تِسْعَا] (ف ۸۳۱)؛ نُويد (ف ۱۸، ۹۹، ۱۱۸، ۱۳۱).

دو نمونه از متن قرآن مترجم شماره ۶۳۱

﴿أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَ هِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَ شَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَ انظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَ لِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَ انظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوها لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (بقره: ۲۵۹). یا همچو آنکِ گذشت [۱۱۲] بر دِیهِی وَ وَی اَفْتَادَه بُودُ بَر سِفْدَه‌هایِ وَی. گفت: «چگونگی زنده کند این را خدای بعد مرگ وی؟». پس میرانیدش خدای صد سال. باز برانگیختش. گفت: «چند درنگ کردی؟»، گفت: «درنگ کردم روزی یا پاره روزی». گفت: «نه؛ چه درنگ کردی صد سال»؛ پس بنگر به خوردنی تو و آشامیدنی تو؛ بوی بنگرفت، و بنگر به خری خود و تا گردانیم ترا نشانی مر مردمان را، و بنگر^{۱۸} سوی استخوانها چگونگی دروای می‌کنیمش، باز

۱۵. این تلفظ همانند ریخت پهلوی این واژه، یعنی «firēstag» (MACKENZIE, 1986: 34) با [s] است. نمونه‌هایی دیگر از همین تلفظ در نوشته‌های کهن: «فریسته» در ترجمه تفسیر طبری، دست‌نویست کتابخانه ملی پاریس (به نقل از شکوهی، ۱۳۹۰: ۵۴) و تفسیر بصائر یمینی (نیشابوری، ۱۳۹۸: ۱۱۵۹/۲ [ضبط دست‌نویست لی])، «فریستگان» در قصص الأنبیای نیشابوری (به نقل از حاجی سیدآقایی، ۱۳۸۹: ۹) و «فریستگان» در قصه سلیمان (متنی کهن از حوزه زبانی آذربایجان) (ابویعقوب تبریزی، ۱۳۹۸: ۵۸، حاشیه).
۱۶. تلفظ «نوه» مطابق ضبط این کلمه در متون مانوی، یعنی «nwh» (صادقی، ۱۳۸۶: ۱۲) است و در دیگر نوشته‌های ماوراءالنهری، مانند ترجمه تفسیر طبری (به نقل از صادقی، ۱۳۸۶: ۱۲)، قرآن مترجم شماره ۹۹۹ (ف ۴۵۳، ۷۰۰)، لسان التنزیل (میکروفیلم شماره ۲۵۷۴: ف ۲۳ پ، ۵۵ پ)، و همچنین در تفسیر سورآبادی (سورآبادی، ۱۳۴۵: ۱۰۰) به چشم می‌خورد.
۱۷. پاره میان < > در حاشیه نوشته شده است.
۱۸. + الی.

می‌یوشانیمش گوستی». پس چون پیداً شد مروزاً، گفت: [۱۱۲] «می‌دانم کی هراینه خدای بر هر چیز تو اناست». (ف ۱۱۱-۱۱۲)

﴿وَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أَو لَمْ تُؤْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَ لَكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِيَنَّكَ سَعِيًّا وَ اعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (بقره: ۲۶۰). وَ چون گفت: ابراهیم: «ای پروردگار من! بمنامی مرا چگونگی زنده می‌کنی مردگان را» گفت: «أ نه گرویدی؟»، گفت: «آری، گرویدم؛ وَ جُزَانِكِ بِنَارَامَدِ دِلِ مَنْ». گفت^{۱۹}: «بگیر چهاری از مرغان؛ پس همه را بنزد خود جمله کن. باز کن بز^{۲۰} هر گوهی از ایشان بهره. باز بخوان ایشان را تا ببانددت شتافتنی. وَ بدان کی هراینه خدای بی‌همتای صواب‌کارست. (ف ۱۱۳)

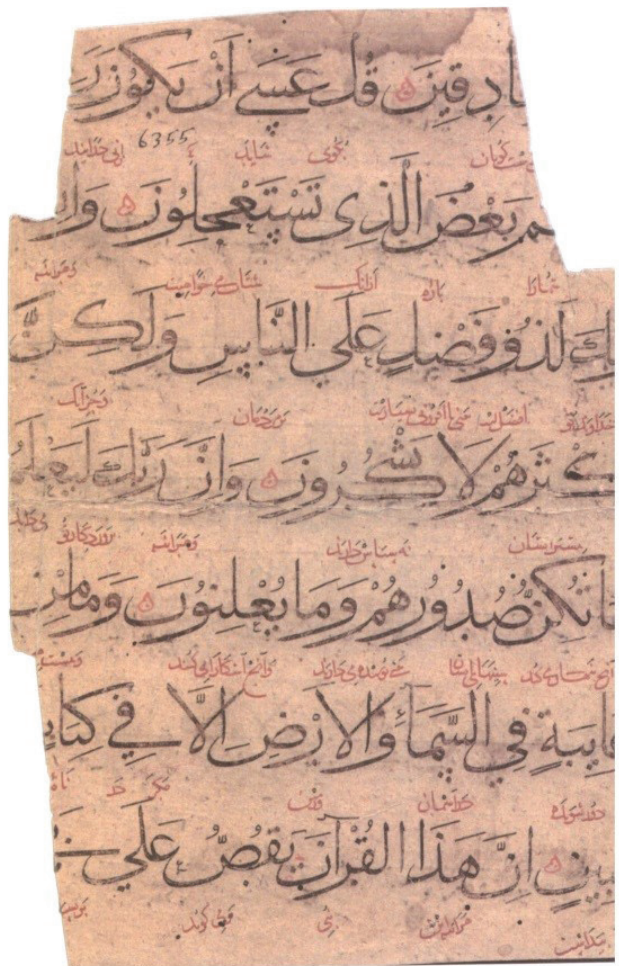
منابع

- قرآن کریم
- آذرنوش، آذرتاش (۱۳۷۵). تاریخ ترجمه از عربی به فارسی (از آغاز تا عصر صفوی). تهران: سروش.
- ابن‌الندیم، [محمد بن اسحق] (۱۳۹۸/هـ-۱۹۷۸ م). الفهرست. بیروت: دار المعرفة للطباعة و النشر.
- ابن‌ندیم، محمد بن اسحق (۱۳۸۱). الفهرست. ترجمه و تحشیه محمد رضا تجدد. تهران: اساطیر.
- ابوالفتوح رازی، حسین بن علی (۱۳۷۱). روح الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن. به تصحیح محمدجعفر یاحقی و محمد مهدی ناصح. مشهد: آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی.
- ابویعقوب تبریزی، یوسف بن علی (۱۳۹۸). قصه سلیمان (متنی کهن از حوزه زبانی آذربایجان). به تصحیح علیرضا امامی و اردوان امیری‌نژاد. تهران: موقوفات دکتر محمود افشار - سخن.
- اسفراینی، شاهفور بن طاهر (۱۳۷۵). تاج التراجم فی تفسیر القرآن للأعاجم. به تصحیح نجیب مایل هروی و علی اکبر الهی خراسانی. تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- ۱۹. به خطی ریزتر نوشته شده است.
- ۲۰. به زیر و سکون «ر».

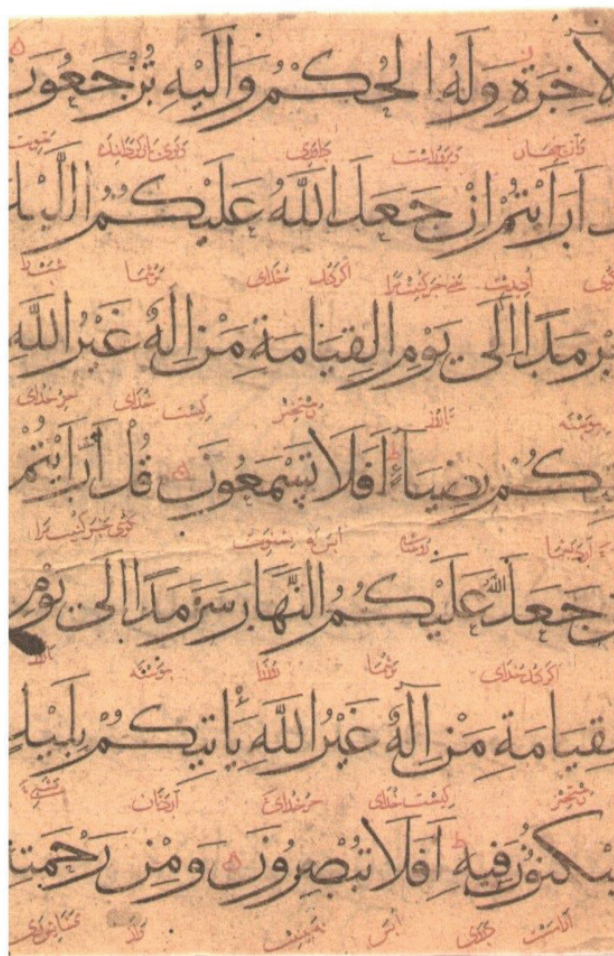
- فرهنگی - میراث مکتوب.
- انیس المعاشرین. دست‌نوشته کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران. میکروفیلم شماره ۴۰۱۶.
- اوحدی بلیانی، تقی‌الدین (۱۳۶۴). سرمایه سلیمانی. به تصحیح محمود مدبری. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- ترجمه تفسیر طبری (۱۳۵۶). به تصحیح حبیب یغمایی. تهران: توس.
- حاجی سیدآقایی، اکرم‌السادات (۱۳۸۹). «لزوم بازنگری در تصحیح قصص الانبیای نیشابوری». آینه میراث، سال هشتم، ضمیمه ۲۱: ۱-۱۱۱.
- حقایق: متنی از قرن پنجم یا ششم هجری قمری (۱۳۹۷). به تصحیح سیروس شمیسا. تهران: قطره.
- دهار، قاضی خان بدر محمد (۱۳۴۹). دستور الاخوان. به تصحیح سعید نجفی اسداللهی. تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- رجائی، [احمدعلی] (۱۳۵۵). متنی پارسی از قرن چهارم هجری؟: معرفی قرآن خطی مترجم شماره ۴. مشهد: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.
- رواقی، علی (۱۳۹۴). «گونه‌شناسی متن‌های فارسی (گونه فارسی فرارودی (ماوراءالنهری) با نگاهی به کتاب ارشاد)». آینه میراث، سال ۱۳، ضمیمه ۳۹: ۱-۱۵۷.
- _____ (۱۳۹۵). فرهنگنامه بزرگ قرآنی (دفتر اول). تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- _____، با همکاری مریم میرشمسی (۱۳۸۱). ذیل فرهنگ‌های فارسی. تهران: هرمس.
- _____ (۱۳۹۹) ← رودکی، ۱۳۹۹ (یادداشت‌ها)
- _____ (بی‌تا). گونه‌شناسی (سبک‌شناسی ادبیات فارسی قدیم و معاصر). تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- رودکی (۱۳۹۹). سروده‌های رودکی. پژوهش علی رواقی. تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.
- زوزنی، ابو عبدالله حسین بن احمد (۱۳۷۴). کتاب المصادر. به تصحیح تقی بینش. تهران: البرز.
- سوراآبادی [= سوراآبادی]، ابوبکر عتیق (۱۳۴۵). تفسیر قرآن کریم [چاپ عکسی]. تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
- شکوهی، فریبا (۱۳۹۰). تصحیح انتقادی و تحلیل زبانی متن ترجمه تفسیر طبری (جلد یکم، رساله دکتری چاپ‌نشده). دانشگاه علامه طباطبائی.
- شمس قیس رازی (۱۳۸۸). المعجم فی معاییر اشعار
- العجم. تصحیح مجد سیروس شمیسا. تهران: علم.
- صادقی، علی اشرف (۱۳۸۰). مسائل تاریخی زبان فارسی (مجموعه مقالات). تهران: سخن.
- _____ (۱۳۸۶). «ترجمه تفسیر طبری». در: سعادت، اسماعیل (سرپرست). دانشنامه زبان و ادب فارسی. تهران: سخن. ج ۲، ص ۸-۱۶.
- صفی‌پوری، عبدالرحیم بن عبدالکریم (۱۳۹۶). منتهی الأرب فی لغات العرب. به تصحیح علیرضا حاجیان‌نژاد. تهران: سخن.
- فرهنگ مصادر اللغة (۱۳۷۷). به تصحیح عزیزالله جوینی. تهران: دانشگاه تهران.
- فرهنگنامه قرآنی (۱۳۷۲). با نظارت محمدجعفر یاحقی. مشهد: آستان قدس رضوی.
- قاسمی، مسعود (۱۳۹۹). «نکاتی درباره "تفسیر قرآن پاک"». گزارش میراث، ش ۸۶-۸۷: ۶۵-۷۱.
- قرآن مترجم. دست‌نوشته سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، به شماره ۶۳۱.
- قرآن مترجم. دست‌نوشته سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، به شماره ۹۹۹.
- کریمی‌نیا، مرتضی (۱۳۸۹). ساخت‌های زبان فارسی و مسئله ترجمه قرآن. تهران: هرمس.
- لسان التنزیل. دست‌نوشته سازمان اسناد و کتابخانه ملی، به شماره ۱۷۱۹۷۰۸.
- _____ . کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، میکروفیلم شماره ۲۵۷۴.
- متینی، جلال (۱۳۵۱). «تلفظ و ضبط‌های مختلف یکی از نشانه‌های نادر استفهام در فارسی». دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، سال ۸، ش ۲۹: ۱۸۴-۱۹۲.
- المقاصد فی اللغة. دست‌نوشته سازمان اسناد و کتابخانه ملی، به شماره ۱۱۴۴.
- نسفی، نجم‌الدین عمر بن محمد (۱۳۷۶). تفسیر نسفی. به تصحیح عزیزالله جوینی. تهران: اطلاعات.
- _____ . تفسیر نسفی. کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، میکروفیلم شماره ۵۶۵۹.
- نوشاهی، عارف (۱۳۹۲). «برگ‌های کهن از ترجمه پارسی قرآن مجید (نسخه شیرانی)». در: حکیم، سید محمد حسین.

nary. Oxford: Oxford University Press.
- MAZRUI, Alamin (2020). *Qur'an (Koran) Translation*. In: Baker, M. & Saldanha, G. (Eds.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (3rd edition). London & New York: Routledge.
- PAUL, Ludwig (2013). *A Grammar of Early Judaeo-Persian*. Wiesbaden: Reichert Verlag.

اوراق عتیق (مجموعه مطالعات متن پژوهی، نسخه‌شناسی و فهرست‌نگاری). تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
- نیشابوری، محمد بن محمود (۱۳۹۸). تفسیر بصائر یمنی. به تصحیح علی رواقی. تهران: میراث مکتوب.
- MACKENZIE, D. N. (1986). *A Concise Pahlavi Dictionary*

تصویر ۱. سمت راست: صفحه دوم قرآن مترجم نسخه شیرازی (نوشاهی، ۱۳۹۲: ۶۴).
سمت چپ: صفحه ۴۱۶ قرآن مترجم شماره ۶۳۱ آستان قدس.

تصویر ۲. سمت راست: صفحه پایانی قرآن مترجم نسخه شیرازی (نوشاهی، ۱۳۹۲: ۸۲).
سمت چپ: صفحه ۷۰۰ قرآن مترجم شماره ۶۳۱ آستان قدس.

Table of Contents

Editorial

The Written Heritage Research Institute: Thirty Years of Endeavour..... 5-6

Articles

- A Review of the Oldest Manuscript of Nizami-ye 'Arūzī's *Chahar Maqala* (The Four Treatises), Copied in the 8th Century AH. / **Amir ARGHAVAN** 7-18
- The Kujujī Poets: Families, Poetry, and Forms of Patronage in Azerbaijan and Beyond (Fourteenth to Seventeenth Centuries) / **Christoph WERNER**; Translated by **Mehdi RAHIMPOUR** 19-35
- The Bilingual Inscription of Zalamkot / **Ehsan SHAVAREBI**; with a contribution by **Ingo STRAUCH** 36-55
- Anūshīrvān's Pand-Nāma (Book of Wisdom); A Newly-Found Manuscript of Amīr-Al-Shu'arā, Burhāni-yi Nayshābūrī's Composition / **Mehdi TAHMASEBI** 56-69
- The Mention of the Persian Gulf in Dictionaries of The Hebrew Bible and Talmud / **Heidar EIVAZI** 70-72
- Resāle-ye *Rumūz-i Tahrīr-i 'Ibārāt* (A Treatise on the Use of Punctuation in Writing) / **Ali BOUZARI** 73-78
- A Study on a Couplet of Anvarī's *Diwan* (Collection of Poems) / **Mahmoud ALIPOUR** 79-81
- Tazkirat-Al-Mu'āsirīn* (Memoirs of the Contemporaries): An Obscure Memoir of Persian Poets / **Jamil JALEBI**; Translated by **Anjom HAMID** 82-89
- A Newly-Found Couplet of Sanā'ī / **Mohsen AHMADVANDI** 90-92
- Shared Persian and Arabic Adages and Allusions Commonly Used In Palestine / **Soheil YARI GOLDARREH** 93-95
- 'Arif-i Īji or 'Arif-Al-Hay Isfahāni (A Contemplation on an Erroneous Reading by The Editor of *Latā'if-Al-Khīyāl* (Subtleties of Imagination)) / **MohammadSadegh KHATAMI** 96-97

Reviews and Critiques

- A Review of *Pronunciation in Classical Persian Poetry* (Second Edition) / **Mehdi KAMALI** 98-114
- Old Folios of a Quran Translation In Persian (The So-Called Shīrānī Quran) / **Milad BIGDELOU** 115-123
- A Review of *Nizami-ye Ganjawā: Life and Works* / **Mehdi FIROUZIAN** 124-132

Essays on Research

- Notes on the Transliteration of Middle Iranian, Old Iranian, Sanskrit, and Greek Words into Persian Script / **Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI** 133-137
- Cuneiform Texts in Persian Script: Transliteration and Transcription / **Soheil DELSHAD** 138-146

Iran in Ottoman Texts and Sources (25)

- Life and Works of Muhammad Sa'id Efendi / **Nasrollah SALEHI** 147-149

On the Previous Articles

- A Response to 'Arīf Naushahi's Article on *The Library of Congress Catalogue of Persian Manuscripts* / **Ali SAFARI AQ-QALEH** 150-155

Gozaresh-e Miras

98 - 99

Quarterly Journal of Textual Criticism,
Codicology and Iranology
Third Series, vol. 7, no. 1 - 2, Spring - Summer 2022
[Pub. Winter 2024]

Proprietor:

The WRITTEN HERITAGE RESEARCH INSTITUTE

Managing Director & Editor-in-Chief:

Akbar Irani

General Editor:

Masoud Rastipour

Managing Editor:

Younes Taslimi-Pak

Cover:

Mahmood Khani

Print:

Miras

No. 1182, Enghelab Ave.,
Between Daneshgah St. & Abureyhan St.,
Tehran, Iran

Postal Code: 1315693519

Tel: 66490612, **Fax:** 66406258

Website: www.mirasmaktoob.com

E-mail: gozaresh@mirasmaktoob.ir

Table of Contents

Editorial

The Written Heritage Research Institute: Thirty Years of Endeavour..... 5-6

Articles

- A Review of the Oldest Manuscript of Nizami-ye 'Arūzī's *Chahar Maqala* (The Four Treatises), Copied in the 8th Century AH. / Amir ARGHAVAN 7-18
- The Kujujī Poets: Families, Poetry, and Forms of Patronage in Azerbaijan and Beyond (Fourteenth to Seventeenth Centuries) / Christoph WERNER; Translated by Mehdi RAHIMPOUR 19-35
- The Bilingual Inscription of Zalankot / Ehsan SHAVAREBI; with a contribution by Ingo STRAUCH 36-55
- Anūshīrvān's Pand-Nāma (Book of Wisdom); A Newly-Found Manuscript of Amīr-Al-Shu'arā, Burhāni-yi Nayshābūrī's Composition / Mehdi TAHMASEBI 56-69
- The Mention of the Persian Gulf in Dictionaries of The Hebrew Bible and Talmud / Heidar EIVAZI 70-72
- Resāle-ye Rumūz-i Tahrīr-i 'Ibārāt (A Treatise on the Use of Punctuation in Writing) / Ali BOUZARI 73-78
- A Study on a Couplet of Anvarī's *Diwan* (Collection of Poems) / Mahmoud ALIPOUR..... 79-81
- Tazkirat-Al-Mu'āsirīn* (Memoirs of the Contemporaries): An Obscure Memoir of Persian Poets / Jamil JALEBI; Translated by Anjom HAMID 82-89
- A Newly-Found Couplet of Sanā'ī / Mohsen AHMADVANDI 90-92
- Shared Persian and Arabic Adages and Allusions Commonly Used In Palestine / Soheil YARI GOLDARREH 93-95
- 'Arif-i Īji or 'Arif-Al-Hay Isfahāni (A Contemplation on an Erroneous Reading by The Editor of *Latā'if-Al-Khīyāl* (Subtleties of Imagination)) / MohammadSadegh KHATAMI 96-97

Reviews and Critiques

- A Review of *Pronunciation in Classical Persian Poetry* (Second Edition) / Mehdi KAMALI 98-114
- Old Folios of a Quran Translation In Persian (The So-Called Shīrānī Quran) / Milad BIGDELOU..... 115-123
- A Review of *Nizami-ye Ganjawi: Life and Works* / Mehdi FIROUZIAN 124-132

Essays on Research

- Notes on the Transliteration of Middle Iranian, Old Iranian, Sanskrit, and Greek Words into Persian Script / Seyyed AhmadReza QAEMMAQAMI 133-137
- Cuneiform Texts in Persian Script: Transliteration and Transcription / Soheil DELSHAD 138-146

Iran in Ottoman Texts and Sources (25)

- Life and Works of Muhammad Sa'id Efendi / Nasrollah SALEHI 147-149

On the Previous Articles

- A Response to 'Arīf Naushahi's Article on *The Library of Congress Catalogue of Persian Manuscripts* / Ali SAFARI AQ-QALEH 150-155